

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۱۲/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۵/۰۶/۱۴

بررسی و تحلیل عوامل توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر در شهرستان دره شهر

رضا جهان‌بین*

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری دانشگاه تبریز

چکیده

پیمایشی (پرسش‌نامه محقق ساخته) استفاده شده است. برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون تعقیبی شفه استفاده شده است. یافته‌های پژوهش، مهم‌ترین موانع و جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر را از زاویه دید زنان گردشگر مشخص نمود. هم‌چنین ارتباط رضایت گردشگران با متغیرهای تحقیق سنجیده شد؛ و در نهایت با توجه به نتایج به دست آمده پیشنهاداتی جهت رونق گردشگری زنان در این ناحیه ارائه گردید.

کلمات کلیدی: توسعه گردشگری، زنان گردشگر، جنسیت، عوامل جاذبه و دافعه، شهرستان دره شهر

آغاز برنامه ریزی گردشگری، شناخت رفتار و دیدگاه گردشگران در یک مکان گردشگری است تا با تاکید بر سنجش وضعیت موجود، پیرامون قابلیت‌ها و تطبیق‌پذیری آن با خواست گردشگران، بستری را فراهم آورد که روند برنامه ریزی برای توسعه گردشگری را تسهیل کند. در این میان گردشگران زن که از پایه‌های اصلی این صنعت هستند، همواره مورد غفلت بوده‌اند. شهرستان دره شهر (با نام باستانی ماداکتو) در استان ایلام یکی از نواحی مستعد در حوزه گردشگری است. از این رو، تحقیق حاضر، ضمن مطالعه توانمندی‌ها و قابلیت‌های گردشگری موجود در این ناحیه، عوامل توسعه گردشگری را از دیدگاه زنان گردشگر مورد بررسی، تحلیل و ارزیابی قرار داده، بعلاوه ارتباط رضایت گردشگران با متغیرهای تحقیق را سنجیده و در آخر راهکارهای توسعه گردشگری برای گروه زنان در این شهرستان را پیشنهاد نموده است. در این مقاله از روش توصیفی- تحلیلی و همبستگی بهره گرفته شده و برای جمع‌آوری اطلاعات از روش مطالعات اسنادی- کتابخانه‌ای و روش

مقدمه و طرح مساله

امروزه از گردشگری به مثابه‌ی یکی از بزرگترین صنایع فعال در جهان نام می‌برند (کارگر، ۱۳۸۶: ۵۲).

به عقیده‌ی بسیاری از صاحب‌نظران، گردشگری، صنعتی کاربر و اشتغال‌زاست که برای افراد دارای مهارت‌های گوناگون، شغل ایجاد می‌کند و یکی از راه‌های مؤثر برای غلبه بر مشکل بیکاری می‌باشد (لی، ۱۳۷۸: ۵۴-۵۶). بنابراین، توجه به صنعت گردشگری یکی از روش‌های مورد توجه کشورها در زمینه‌ی ایجاد فرصت‌های شغلی و رهایی از بیکاری و توسعه مناطق می‌باشد (Gee, 1994: 16). همچنین این مهم موجب نزدیکتر شدن ملل، اقوام و فرهنگ‌ها به یکدیگر شده است. در این میان به تأیید سازمان یونسکو، ایران از نظر دارا بودن آثار تاریخی و فرهنگی در میان هشت کشور نخست جهان جای دارد و از منظر جاذبه‌های طبیعت‌گردی^۱ و تنوع اقلیمی جزو پنج کشور برتر دنیا است. (زاهدی، ۱۳۸۷: ۴۱) اما شواهد حاکی از عدم رشد این صنعت در ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان است. در دنیایی که انسان، حتی هوای پاک برای تنفس را نیز تبدیل به کالایی برای جذب گردشگر نموده است (محسنی، ۱۳۸۸: ۱۵۰)، شهرستان دره شهر که تجربه شهری در دل شهر (ماداکتو^۲) را از عهد ایران باستان (ساسانیان) دارد، به عنوان زبان گویای تاریخ، تمدن و فرهنگ یک کشور، بسیار حائز اهمیت است. این در حالی است که به غیر از استقرار این شهر باستانی، بسیاری از جاذبه‌های طبیعی و فرهنگی دیگر را نیز در خود جای داده است که حاکی از تعدد جاذبه‌های گردشگری است و در زمینه‌سازی برای جذب گردشگر تأثیری ویژه دارد. چراکه ویژگی یا ویژگی‌های منابع گردشگری مقصد است که مردم را برای انجام فعالیت‌های گردشگری به سوی مقصد هدایت می‌کند (صالحی و حسن پور، ۱۳۹۱: ۱۰۳-۹۵).

توسعه گردشگری زمانی موفق و پایدار است که همه اقشار به ویژه گروه‌هایی که پیش از این قدرت تأثیرگذاری کمتری در

جوامع داشته‌اند، در تصمیم‌گیری و برنامه‌ریزی گردشگری و منافع حاصل از آن سهیم باشند؛ زنان، جوانان، سالخوردگان و اقلیت‌های مذهبی و قومی از جمله این اقشار هستند (حاجیان، ۱۳۹۲: ۱۷). در صنعت گردشگری، بدون شک زنان حجم بزرگی از گردشگران را تشکیل می‌دهند که از بعد انسانی و حقوق مسلم و طبیعی آنان، توجهی در شأن این نیمه اجتماع نشده است و دلایل این بی توجهی عمدتاً نگرش جنسیتی و تبعیض و نابرابری ناشی از تلقی برتری مرد به زن و مالکیت مدارانه مردسالارانه در طول تاریخ است. پیامد این روند فقدان اعتماد به نفس، فقر و وابستگی اقتصادی، محرومیت مضاعف و ناآگاهی و در نتیجه پذیرش بی عدالتی و نابرابری‌ها و خشونت از سوی زنان بوده است (غنیان و دیگران، ۱۳۸۹: ۹۶). این وضعیت در نواحی و جوامع سنتی و روستایی با شدت بیشتری دیده می‌شود. لذا ایجاد یک فرصت اجتماعی برای زنان کار سختی است. به ویژه اگر این کار در حیطه مسایل گردشگری باشد. سازمان گردشگری (UNWTO) در نظر دارد به منظور توسعه گردشگری زنان در جهان، نیروهای توسعه سرمایه‌گذاری سازمان ملل را برای توسعه گردشگری در این بخش گردهم آورد تا برنامه‌های ویژه‌ای را برای تقویت نقش زنان در گردشگری جهان طراحی کنند (اذانی و زال، ۱۳۹۰: ۶۴). در حالی که در حوزه آکادمیک، مطالعه روی وضعیت زنان در گردشگری به تازگی مورد توجه محققین قرار گرفته است. پیرو اهمیت مبحث فوق، مطالعه پیش رو، دیدگاه زنان گردشگر را از مقصد گردشگری شهرستان دره شهر، با هدف توجه به عدالت جنسیتی در توسعه گردشگری این ناحیه مورد مذاقه قرار داده است. این ناحیه از دیرباز بسیار مورد استقبال گردشگران از جمله گروه زنان بوده است چراکه عوامل اختصاصی توسعه گردشگری از نقطه نظر زنان گردشگر که نیازهای آنها را در گردشگری با مردان متمایز می‌سازد از قبیل عوامل فرهنگی و عرفی، عوامل امنیتی، عوامل انگیزشی، تعدیل عقاید قالبی و نگرشی و وجود NGOهای پشتیبان گردشگری زنان در این شهرستان در وضعیت ایده آلی

^۱ - Ecotourism

^۲ - قدیمی‌ترین مردمی که در ایران به تمدن شهرنشینی رسیده‌اند عیلامی‌ها بوده‌اند که مهم‌ترین شهرهای این مردم عبارت بودند از: ۱- شهر قدیمی شوش که پایتخت بوده ۲- اهواز قدیم ۳- ماداکتو ۴- خنیدلو (نظریان، ۱۳۸۴: ۵)

ایجاد شده است. اگرچه این تغییرات برای مردم محلی تنها در زمینه‌های اقتصادی و اجتماعی قابل درک است اما نتایج نشان می‌دهد که گردشگری لزوماً تمامی اقشار و طبقات یک جامعه را به طور یکسان تحت تاثیر قرار نمی‌دهد. هم چنین نتایج نشان می‌دهد که توسعه گردشگری در نواحی روستایی اندونزی، علاوه بر بهبود کیفیت زندگی روستاییان، نقش‌های جنسیتی و روابط جنسیتی را به خصوص در میان اقشار پایین‌تر اجتماع بیشتر تحت تاثیر قرار داده است (ویلکینسون و پراتیوی، ۱۹۹۵).

تحلیل جنسیتی و توجه به جنسیت در امر برنامه‌ریزی از ابزارهای اصلی توسعه‌یافتگی در جهان کنونی است. تحلیل جنسیتی در واقع مطالعه وقایع، شرایط مطالعات موردی و آمار، با هدف تجزیه و تحلیل نقش جنسیت و ایجاد و بقای یک پدیده خاص اجتماعی اقتصادی و روش توجه به آن مساله و برنامه ریزی، اجرا و نظارت است (غنیان و دیگران، ۱۳۸۹: ۹۹). باید توجه داشت که ساختار گردشگری یک مکان در برگیرنده عوامل ثانویه‌ای می‌باشد که می‌تواند انگیزه بیشتری را برای تقاضای گردشگری آن مکان فراهم آورد (Law, 2002, 156). پیکره گردشگری از اجزای متفاوتی صورتبندی می‌شود؛ این بدان معناست که گردشگری در برگیرنده‌ی بخش‌های متفاوتی می‌باشد که در چارچوب کلیت و سیستمی از اجزاء مختلف عمل می‌کند (Gunn, 2002, 34). هر یک از این اجزا در راستای عملکرد خود ارتباطی ساختاری باهم دارند که رویکرد به هر یک ضروری می‌سازد که ساختارهای مربوطه از هم‌واسازی شده و تا پایان در کنار هم تجدید ساختار گردند. بر این مبنای، برنامه‌ریزی گردشگری نیازمند دیدن کلیت عوامل مجموعه (هم مردان و هم زنان) است.

از آنجا که پردازش گردشگری در هر فضای جغرافیایی در روندی از تطبیق‌پذیری جاذبه‌ها، سکونتگاهها و تسهیلات مورد نیاز، انجام می‌گیرد، لذا آغاز برنامه‌ریزی گردشگری، شناخت رفتار گردشگران در یک مکان گردشگری است تا با تاکید بر سنجش وضعیت موجود، پیرامون قابلیت‌ها و تطبیق‌پذیری آن با خواست گردشگران، بستری را فراهم آورد که روند برنامه‌ریزی

قرار دارد و آنرا بسیار جذاب نموده است. مصداق بارز آن در سال‌های اخیر، کوهپیمایی گروهی حجم گسترده زنان بومی و غیر بومی گردشگر در این ناحیه بوده است. در عین حال، زنان گردشگر که اغلب با الگوی خانواده محوری و یا گروهی به مقاصد گردشگری مراجعه می‌نمایند، نظرات و عقاید نسبتاً متفاوتی در مقایسه با مردان راجع به عوامل بسترساز توسعه گردشگری دارند. لذا، تحقیق حاضر درصدد پاسخگویی به این سوالات است که؛ عوامل توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر در شهرستان دره‌شهر چیست؟ رابطه رضایتمندی از گردشگری در دره‌شهر با متغیرهای تحقیق چگونه است؟

مبانی نظری

توسعه تئوری فمینیستی در دنیای غرب، به درکی ویژه از واژه «جنسیت» شد. این واقعیت که اکثر علوم دارای سوگیری مردانه هستند، به مرور در تمامی زمینه‌ها از جمله در ادبیات علمی جهان به سوی درک ساختار و دینامیک روابط مبتنی بر جنسیت متمایل شد و امروز یکی از محورهای اصلی تحلیل‌های مرتبط با سازمان‌های اجتماعی و عوامل موثر بر پیشرفت این سازمان‌ها در جوامع شده است. لازم به ذکر است که جنسیت و توسعه تنها بر زنان تکیه نمی‌کند، بلکه بر ارتباط زنان و مردان متمرکز بوده و در مطالعات مربوط به گردشگری نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردار شده است. اولین مطالعات علمی در خصوص موضوع جنسیت و گردشگری، به مطالعه کینیارد و هال در سال ۱۹۴۴ باز می‌گردد که به بررسی دیدگاه‌های زنان و مردان در خصوص توسعه فعالیت‌های گردشگری پرداخت. این دو در کتاب خود با محوریت مسائل اجتماعی و فرهنگی، به مطالعه عوامل موثر بر توسعه گردشگری از دیدگاه زنان و مردان پرداختند (کینیارد و هال، ۱۹۹۴).

مطالعات متعدد نشان از تاثیر ویژگی‌های فردی از جمله جنسیت بر دیدگاه افراد در خصوص گردشگر، میزان و نوع مشارکت در برنامه‌های مرتبط با گردشگری دارد. نتایج مطالعه‌ای کیفی در روستاهای اندونزی نشان می‌دهد که در اثر توسعه سریع گردشگری، تغییر معناداری در دینامیک جامعه

هزار نفر زنان گردشگری بود که با الگوی خانوادگی و بعضاً گروهی در ایام نوروز (۱ فروردین تا ۱۵ فروردین) سال ۱۳۹۴ از اماکن گردشگری شهرستان دره شهر بازدید کرده بودند. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده بود و با استفاده از جدول مورگان تعداد ۴۰۰ نمونه به صورت تصادفی انتخاب شدند. روایی صوری پرسشنامه توسط کارشناسان مورد تأیید قرار گرفت و جهت سنجش پایایی نیز تعداد ۳۰ فقره پرسشنامه در اسفند ماه ۱۳۹۴ در منطقه گردشگری بهشت گمشده‌ی استان فارس تکمیل گردید؛ سپس، با ورود اطلاعات به کامپیوتر با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS، ضریب آلفای کرونباخ به دست آمده برای متغیرهای تحقیق بین ۰/۷۵ تا ۰/۸۵ قرار داشت. همچنین برای تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی و آمار استنباطی شامل ضریب همبستگی پیرسون، تحلیل واریانس یک طرفه و آزمون تعقیبی شفه استفاده شده است.

معرفی منطقه مورد مطالعه

جغرافیای طبیعی و انسانی شهرستان دره شهر

شهرستان دره شهر در غرب کشور و در شرق استان ایلام واقع شده است. این شهرستان در ۳۲ درجه و ۴۵ دقیقه تا ۳۳ درجه و ۳۰ دقیقه عرض شمالی و ۴۶ درجه تا ۴۷ درجه طول شرقی از نصف‌النهار گرینویچ واقع شده؛ و از سطح دریا، ۱۷۵۰ متر ارتفاع دارد و با حدود ۱۴۸۰ کیلومتر مربع وسعت، معادل ۷/۳۴ درصد مساحت استان ایلام را تشکیل داده است. شهرستان دره شهر از شمال و شمال شرق به استان لرستان (کوه مکه) و رودخانه سیمره، از جنوب به کبیرکوه و شهرستان آبدانان، از غرب به شهر ایلام و مهران و از شرق به ادامه رودخانه سیمره و استان لرستان محدود می‌شود (نقشه ۱). این شهرستان دو شهر به نام‌های بدره و دره شهر دارد؛ و در آن، سه بخش و شش دهستان و ۹۶ آبادی وجود دارد. (طرح جامع دره شهر، ۱۳۸۸: ۱ و ۷۰). جمعیت آن در سال ۱۳۹۰، ۵۹۵۵۱ نفر گزارش شده است که ۱۰/۶۷ درصد جمعیت استان را تشکیل می‌دهد. (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲: ۶۷).

برای توسعه را تسهیل کند (کدیور و سقایی، ۱۳۸۵: ۱۱۴). بنابراین دیدن نقطه نظرات زنان در تحلیل عوامل توسعه گردشگری ضرورتی بنیادین است. اگرچه وجود یک دورنمای جنسیتی در طراحی سیاست‌های کلان اقتصادی در اکثر کشورها به طور کامل پذیرفته نشده اما توجه به توانمندسازی زنان به عنوان رهیافتی برای ارتقای قابلیت زنان به منظور تغییر ساختارهای موجود امروز، مورد اتفاق نظر اکثر دست‌اندرکاران توسعه در کشورهای مختلف است (khani: 2006,123). از این رو هر دستگاه اجرایی که بخواهد دیدگاه مبتنی بر مسائل جنسیتی را در برنامه‌ها و خدمات خود در نظر بگیرد، نخست تصویری روشن از نقش جنسیت و تقسیم کار اجتماعی و اقتصادی باید در حوزه‌هایی که مایل است آن را توسعه دهد، پدید آورد. این امر در توسعه فعالیت‌هایی که از آن‌ها به عنوان گزاره‌های نوین جامعه برای نیل به توسعه پایدار یاد می‌شود و گردشگری نیز یکی از آن‌هاست، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

اهداف تحقیق

هدف اصلی مقاله حاضر شناسایی توانمندی‌ها و قابلیت‌های گردشگری شهرستان دره شهر و بررسی و تحلیل عوامل توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر است. اهداف فرعی نیز عبارتند از:

۱. سنجش ارتباط رضایت گردشگران با متغیرهای تحقیق
۲. بررسی محدودیت‌های منطقه مورد مطالعه و عوامل دافعه و جاذبه توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر
۳. شناسایی مهمترین و بهترین جاذبه‌های گردشگری از دید زنان و ارائه راهکارهای توسعه گردشگری برای گروه زنان.

روش تحقیق

الگوی مقاله حاضر، کاربردی و جهت تبیین موضوع از روش توصیفی-تحلیلی و همبستگی بهره گرفته است. برای جمع‌آوری اطلاعات از روش مطالعات اسنادی و کتابخانه‌ای، مصاحبه با کارشناسان و روش پیمایشی (پرسش‌نامه محقق ساخته) استفاده شده است. جامعه‌ی آماری تحقیق شامل ۱۰۰

شکل (۱): موقعیت جغرافیایی شهرستان دره شهر در کشور و استان

جدول (۱): توزیع فراوانی متغیرهای شخصی گردشگران

متغیرها	گروه‌ها	فراوانی	درصد نسبی	درصد تجمعی
سن	۳۰ و کمتر	۸۵	۲۱/۲	۲۱/۲
	۳۱-۴۰	۱۱۹	۲۹/۷	۵۰/۹
	۴۱-۵۰	۱۰۷	۲۶/۷	۷۷/۶
	۵۱-۶۰	۵۹	۱۴/۷	۹۲/۳
	۶۱ و بالاتر	۳۰	۷/۵	۱۰۰
جنسیت	مرد	۲۲۴	۵۶	۵۶
	زن	۱۷۶	۴۴	۱۰۰
محل سکونت	شهر	۳۰۲	۷۵/۵	۷۵/۵
	روستا	۹۸	۲۴/۵	۱۰۰
وضعیت تاهل	مجرد	۱۱۳	۲۸/۲	۲۸/۲
	متاهل	۲۸۷	۷۱/۷	۱۰۰
وضعیت سواد	پیسواد و ابتدایی	۳۲	۱/۲	۱/۲
	راهنمایی	۴۷	۱۱/۷	۱۹/۶
	متوسطه	۸۳	۲۰/۵	۴۰/۱
	دیپلم	۱۵۶	۳۹	۷۹/۱
	کارشناسی و بالاتر	۸۱	۱۵/۲	۹۴/۳
درآمد ماهانه خانوار (ریال)	۴۰۰۰۰۰-۸۰۰۰۰۰۰	۵۷	۱۴/۲	۱۴/۲
	۸۰۰۰۰۰۰-۱۲۰۰۰۰۰۰	۱۲۳	۳۰/۷	۴۴/۹
	۱۲۰۰۰۰۰۰-۱۶۰۰۰۰۰۰	۱۳۶	۳۴	۷۸/۹
	۱۶۰۰۰۰۰۰ به بالا	۸۴	۲۱	۱۰۰

یافته‌های تحقیق

ویژگی‌های فردی گردشگران

یافته‌های حاصل از ویژگی‌های فردی گردشگران مورد مطالعه، بیانگر آن است که میانگین سنی آنان ۳۷/۵ سال بود و بیشترین فراوانی (۲۹/۷ درصد) در گروه سنی ۳۱-۴۰ قرار داشت. همچنین بیشتر زنان مورد مطالعه، متأهل و شهرنشین بودند و الگوی گردشگری آنها، در الگوی خانواده محوری و یا گروهی قرار داشت. پاسخگویان، از نظر سطح سواد به هفت گروه تقسیم‌بندی شدند و بیشترین فراوانی مربوط به افرادی بود که مدرک دیپلم داشتند. پاسخگویان از نظر درآمد ماهانه خانوار نیز به چهار گروه تقسیم‌بندی شدند. بیشترین فراوانی مربوط به افرادی بود که میانگین درآمد ماهانه‌ی خانوارشان ۱۲ میلیون تا ۱۶ میلیون ریال بوده است (جدول ۱).

اطلاعات عمومی، تسهیلات و امکانات گردشگران

یافته‌های جدول (۲) نشان می‌دهد که بیشتر گردشگران از طریق دوستان و آشنایان در مورد جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر اطلاعات کسب کرده‌اند؛ و تنها ۱۴ درصد پاسخگویان از طریق رسانه‌های گروهی اطلاعات گردشگری را به دست آورده‌اند. بیشتر گردشگران با وسیله نقلیه شخصی به شهرستان دره شهر سفر کرده‌اند. همچنین، ۴۴/۵ درصد پاسخگویان، مهم‌ترین انگیزه سفر به شهرستان دره شهر را بازدید از آثار باستانی و ۲۹/۷ درصد، بهره‌گیری از طبیعت ذکر کرده‌اند. این رویکرد، اهمیت جاذبه‌های تاریخی و طبیعی این شهرستان در جذب گردشگر را نمایان می‌کند. همچنین، از لحاظ وضعیت اسکان، یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشتر گردشگران (۴۰/۷ درصد) در مدارس اسکان یافته‌اند. در اولویت‌های بعدی به ترتیب منزل دوستان و آشنایان، مهمانسراها، چادرها و هتل قرار دارد. این امر اهمیت مدارس در اسکان مهمانان نوروزی را نمایان می‌سازد بر اساس اطلاعات به دست آمده، میراث فرهنگی شهرستان دره شهر، در ایام نوروز سال ۱۳۹۴ جهت اسکان مسافران مکان‌هایی در نظر گرفته بود که عبارت بودند از:

الف) تعداد ۱۸۰ واحد کلاس مدرسه با امکانات کامل که آموزش و پرورش در اختیار مهمانان نوروزی قرار داده بود؛
ب) هتل ماداکتو؛

ج) مهمانسرای ادارات و ارگان‌های مختلف؛

د) منزل دوستان و خویشاوندان.

همچنین، بیشتر گردشگران (۵۸ درصد) سه تا چهار بار از شهرستان دره شهر بازدید کرده‌اند و مدت اقامت بیشتر آنان (۵۸/۵ درصد) سه تا پنج روز بوده است.

میزان رضایتمندی زنان از گردشگری

برای سنجش رضایتمندی از گردشگری در شهرستان دره شهر، از تعداد نه گویه استفاده گردید که بر اساس طیف لیکرت (خیلی کم؛ ۱؛ کم؛ ۲؛ متوسط؛ ۳؛ زیاد؛ ۴؛ خیلی زیاد؛ ۵) تنظیم شده بودند. میانگین رضایتمندی گردشگران مورد مطالعه ۳/۵ (دامنه میانگین بین ۱ تا ۵) با انحراف معیار ۰/۶۸ بود. از این رو، قریب به اتفاق زنان، از گردشگری در شهرستان دره شهر رضایت نسبتاً بالایی داشتند. همان‌طور که در جدول (۳) مشاهده می‌گردد، بیشترین و کمترین میزان رضایتمندی گردشگران مورد مطالعه، به ترتیب از رفتار و برخورد شهروندان و وضع راه و کیفیت جاده‌ها می‌باشد.

تمایل به سفر مجدد به دره شهر

یافته‌های جدول (۴) نشان می‌دهد بیشتر گردشگران به سفر مجدد به این شهرستان تاریخی-طبیعی تمایل داشته‌اند. در مجموع، ۵۷ درصد از گردشگران تمایل فراوانی به بازدید مجدد از منطقه داشته‌اند. علاوه بر آن، ۲۲ درصد گزینه‌ی متوسط را انتخاب نموده‌اند و تنها ۲۱ درصد آنها تمایل به سفر مجدد خود را بسیار کم و کم عنوان کرده‌اند. بنابراین، می‌توان ادعا کرد که میزان رضایتمندی گردشگران از گردش در منطقه در وضعیت خوبی قرار داشته است.

جدول (۲): اطلاعات عمومی و تسهیلات و امکانات گردشگران

اولویت	درصد	تعداد	گروهها	گویهها
۱	۸۶/۲	۳۴۵	دوستان و آشنایان	منبع کسب اطلاعات در مورد جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر
۲	۸/۷	۳۵	رسانه‌های گروهی	
۳	۵	۲۰	اتفاقی و گذری	
۱	۷۳/۷	۲۹۵	شخصی	نوع وسیله‌ی نقلیه برای سفر
۲	۲۶/۲	۱۰۵	عمومی	
۱	۴۴/۵	۱۷۸	بازدید از آثار باستانی	مهم‌ترین انگیزه‌ی سفر به شهرستان دره شهر
۲	۲۹/۷	۱۱۹	بهره‌گیری از طبیعت	
۳	۲۵/۷	۱۰۳	دیدار دوستان و آشنایان	
۱	۴۰/۷	۱۶۳	مدارس	محل اسکان
۲	۲۲/۵	۹۰	منزل دوستان و آشنایان	
۳	۱۸/۵	۷۴	مهمانسراها	
۴	۱۱/۲	۴۵	چادر	
۵	۷	۲۸	هتل	
۲	۳۳/۷	۱۳۵	۱ تا ۲ مرتبه	تعداد دفعات بازدید از شهرستان دره شهر
۱	۵۸	۲۳۲	۳ تا ۴ مرتبه	
۳	۸/۲	۳۳	بیش از ۴ مرتبه	
۴	۱۰/۷	۴۳	۱-۳ روز	مدت اقامت در شهرستان دره شهر
۱	۵۸/۵	۲۳۴	۳-۵ روز	
۲	۱۷/۲	۶۹	۵-۷ روز	
۳	۱۳/۵	۵۴	بیش از یک هفته	

جدول (۳): وضعیت رضایتمندی گردشگران

رتبه	sd	میانگین (۱-۵)	گویهها
۱	۰/۴۳	۴/۶	رضایت از رفتار و برخورد شهروندان
۲	۰/۶۶	۴/۴	رضایت از برخورد نیروی انتظامی با مسافران
۳	۰/۵۴	۴/۳	رضایت از رفتار و برخورد رانندگان سرویس ایاب و ذهاب در سطح شهر
۴	۱	۴	رضایتمندی از پاکیزگی محیط‌های گردشگری
۵	۰/۵۶	۳/۸	رضایت از رفتار و برخورد فروشندگان در سطح شهر
۶	۱/۱	۳/۴	رضایتمندی از امنیت
۷	۱	۳/۱	رضایت از وضعیت دسترسی به آب سالم در تفرجگاه‌ها
۸	۰/۴۷	۲/۱	رضایت از وضعیت سالن‌های غذاخوری
۹	۰/۳۲	۲	رضایت از وضع راه و کیفیت (ایمنی) جاده‌ها

جدول (۴): تمایل به سفر مجدد به شهرستان دره شهر (n=۴۰۰)

درصد	درصد تجمعی	فراوانی	تمایل به سفر مجدد
۷	۷	۲۸	بسیار کم
۲۱	۱۴	۵۶	کم
۴۳	۲۲	۸۸	متوسط
۷۷	۳۴	۱۳۶	زیاد
۱۰۰	۲۳	۹۲	بسیار زیاد

عوامل اختصاصی توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر (جاذبه گردشگری)

در توسعه گردشگری زنان عوامل متعددی تاثیر گذار است که نشأت گرفته از فرهنگ، وضعیت اجتماعی و ایدئولوژیکی و... است (توده روستایی تا: ۳). با مطالعه و بررسی این عوامل قدم اول را در راه توسعه گردشگری که یک پایه آن زنان هستند برداشته ایم. بر همین اساس برای پی بردن به مهمترین عوامل خاص توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر در شهرستان دره شهر، گویه‌هایی مبنی بر سنجش این عوامل مطرح گردید و از پاسخگویان تقاضا شد مهم‌ترین آنان را از نظر خود به ترتیب اولویت، عنوان نمایند. سپس با تجزیه و تحلیل داده‌ها، جدول ۵ استخراج گردید. همانطور که از این جدول پیداست بیشتر عوامل خاص مرتبط با گردشگری زنان در این شهرستان (چه عوامل درونی و چه عوامل بیرونی) در وضعیت ایده آلی قرار دارند. از آنجا که به لحاظ عرفی سفر کردن زن به تنهایی، جنبه خوبی ندارد و زنان از لحظه اول که قصد سفر کردن دارند با محدودیت‌هایی از جمله مخالفت خانواده تا دید منفی مردم نسبت به آنها، مواجه هستند اما می‌بینیم با تغییر الگوی سفر در این ناحیه (الگوی سفر خانوادگی و بعضاً گروهی) بستر فرهنگی و عرفی رتبه اول را با ۸۸ درصد نشان می‌دهد. در رتبه بعدی عوامل انگیزشی همچون: تجدید خاطرات نوستالژیک، تجربه یک فرهنگ جدید، لذت بردن از آب و هوای ناحیه، دیدن و بعضاً چیدن گل و گیاهای دارویی شهرستان و... با ۸۴ درصد قرار دارد. همچنین امروزه امنیت، که به عنوان مهمترین و زیربنایی‌ترین اصل در تدوین استراتژی توسعه گردشگری در جهان به شمار

می‌آید (صیدایی و هدایتی، ۱۳۸۹: ۹۷) و شامل مواردی از قبیل امنیت جانی، مالی و آبرویی می‌شود در این منطقه از وضعیت مطلوبی (۸۱ درصد) برخوردار است که آنرا مطمئن و جذاب نموده است. ملاک امنیت در گردشگری، احساس امنیت توسط گردشگران است (همان: ۱۰۳).

در این میان جهت گیری‌های دینی برخی از مردم نسبت به گردشگری زنان با واکنش‌های افراط و تفریط مواجه است. در حالیکه در آیاتی از قرآن مقوله سفر و گردشگری با ارزش و مورد تاکید باری تعالی است (سوره الروم آیات ۴۰ تا ۴۴ و سوره الاعراف آیات ۵۶ تا ۵۹). در این کتاب آسمانی سیاحت و گردشگری مشروع شمرده شده است. با توجه به اصل اشتراک زن و مرد در تکالیف، آیات و روایاتی که انسان را به سیر و سفر و گردشگری در روی زمین دعوت می‌کنند ویژه مردان نیستند و زنان نیز شریک‌اند. با توجه به مسایل فوق و جایز بودن حضور زنان در سیر و سفر و گردشگری، حضور زن در مسایل اجتماعی پای‌بند به ارزشهای اسلامی و دستورهای دینی از قبیل رعایت حجاب و عفاف، متانت در گفتار و رفتار، لزوم اجازه همسر برای گردشگری، همراه محرم در سفر زن، امنیت زن مسلمان در سیر و سفر است (اذانی و زال، ۱۳۹۰: ۶۶-۶۸). با وصف فوق عامل مربوط به عقاید دینی و مذهبی با ۷۳ درصد وضعیت بسیار خوبی را در این ناحیه نشان می‌دهد که عقبه آن مشاهده نمود. در این میان عقاید قالبی و نگرشی، تطبیق‌پذیری فرهنگی گردشگران با منطقه، عوامل اقتصادی و اداری نیز به ترتیب با ۶۵/۲، ۶۵، ۶۲/۷، و ۵۲ درصد شرایط قابل قبولی را در منطقه به نمایش می‌گذارند.

جدول (۵): رتبه‌بندی عوامل اختصاصی توسعه گردشگری از دیدگاه زنان

رتبه	درصد	تعداد	مهم‌ترین عوامل اختصاصی توسعه گردشگری شهرستان دره شهر از دیدگاه زنان گردشگر
۱	۸۸	۳۵۲	عوامل فرهنگی و عرفی
۲	۸۴	۳۳۶	عوامل انگیزشی و محرک
۳	۸۱	۳۲۴	عوامل امنیتی
۴	۷۳	۲۹۲	عقاید دینی و مذهبی
۵	۶۵/۲	۲۶۱	عقاید قالبی و نگرشی
۶	۶۵	۲۶۰	تطبیق‌پذیری فرهنگی با محل
۷	۶۲/۷	۲۵۱	عوامل اقتصادی
۸	۵۲/۲۵	۲۰۹	عوامل سیاسی و اداری

موانع و مشکلات عام گردشگری از دیدگاه زنان (دافعه گردشگری)

دره شهر ختم می‌شود، دو طرفه و با استاندارد پایین می‌باشند و کیفیت آسفالت جاده‌ها در حد پایینی است. همچنین، در اولویت‌های دوم، سوم و چهارم، مهم‌ترین موانع شامل نبود نیروی آموزش دیده در رابطه با معرفی کانون‌های گردشگری، کمبود تبلیغات مناسب و تابلوهای راهنما برای کانون‌های گردشگری است. از این رو، ضرورت دارد برای رفع موانع و مشکلات گردشگری (که از دید گردشگران عنوان شده‌اند) در راستای جذب بیشتر گردشگر به این ناحیه، تلاش شود.

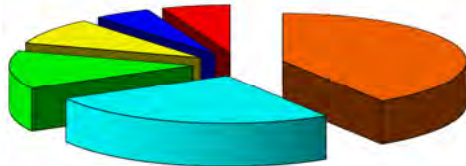
برای یافتن موانع و مشکلات گردشگری شهرستان دره شهر، از پاسخگویان درخواست شد چند مورد از مهم‌ترین موانع و مشکلات گردشگری که در طول سفر با آن مواجه بوده‌اند، عنوان نمایند. با توجه به تجزیه و تحلیل داده‌ها، مهم‌ترین موانع و مشکلات مشخص و اولویت‌بندی شد. همان‌طور که در جدول (۶) مشاهده می‌گردد، ۸۶ درصد پاسخگویان، یکی از مهم‌ترین مشکلات گردشگری در شهرستان دره شهر را کیفیت پایین جاده‌ها نام برده‌اند؛ زیرا جاده‌هایی که به شهرستان

جدول (۶): رتبه‌بندی موانع و مشکلات عام گردشگری شهرستان دره شهر از دید گردشگران

رتبه	درصد	تعداد	مهم‌ترین موانع و مشکلات عام گردشگری شهرستان دره شهر
۱	۸۶	۳۴۴	کیفیت پایین جاده‌ها
۲	۶۷/۷	۲۷۱	فقدان نیروی آموزش دیده در رابطه با معرفی کانون‌های گردشگری
۳	۶۰/۷	۲۴۳	کمبود تبلیغات مناسب برای کانون‌های گردشگری
۴	۵۸/۷	۲۳۵	کمبود تابلوهای راهنما برای کانون‌های گردشگری
۵	۷۵/۵	۳۰۲	فقدان سرویس بهداشتی تمیز و مرتب
۶	۵۰	۲۰۰	کمبود نقشه‌ها و بروشورهای راهنما و توزیع آن بین گردشگران
۷	۲۵/۵	۱۰۲	فقدان آب آشامیدنی سالم در کانون‌های گردشگری
۸	۱۳/۵	۵۴	کمبود محل اقامت
۹	۱۱	۴۴	جمع شدن زباله در کانون‌های گردشگری
۱۰	۹/۲	۳۷	فقدان پارکینگ مناسب برای خودروها

مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری

برای یافتن مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر، از پاسخگویان درخواست شد بهترین جاذبه‌های گردشگری را عنوان نمایند. همان‌طور که در نمودار (۱) مشاهده می‌گردد، مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر، به ترتیب اولویت عبارتند از: شهر تاریخی ماداکتو، تنگه‌ی بهرام چوبین، کبیر کوه، دژ شیخ مکان و قلعه‌ی کلم (بدره).

نمودار (۱): مهم‌ترین جاذبه‌های گردشگری شهرستان دره شهر از دید گردشگران

افراد ساکن روستا و افرادی که با وسیله نقلیه شخصی سفر کرده‌اند، نسبت به گروه‌های مقابل بیشتر است. همچنین، نتایج آزمون آماری تحلیل واریانس یک‌طرفه نشان می‌دهد که میانگین رضایتمندی افرادی که با انگیزه‌های متفاوتی به شهرستان دره شهر سفر کرده بودند تفاوت معناداری را در سطح کمتر از ۰/۰۰۱ نشان می‌دهد. با استفاده از آزمون تعقیبی شفه، مشخص گردید که این تفاوت در بین گروهی که با انگیزه‌ی بازدید از آثار باستانی سفر کرده بودند با دو گروه دیگر، معنادار می‌باشد و میانگین رضایتمندی افرادی که به قصد بازدید از آثار باستانی سفر کرده بودند، بیش از دو گروه دیگر است. پس این نکته آشکار می‌گردد که آثار باستانی شهرستان دره شهر این قابلیت را دارند که گردشگران بیشتری را به سوی خود جذب نمایند. همچنین، میانگین رضایتمندی از گردشگری، در بین زنانی که در مکان‌های متفاوت، اسکان گزیده‌اند، تفاوت معناداری را نشان می‌دهد. با استفاده از آزمون تعقیبی شفه، این تفاوت معنادار در بین گروه‌های متفاوت مشخص گردید. با توجه به جدول (۹)، میانگین رضایتمندی افرادی که در منازل دوستان و آشنایان اسکان گزیده‌اند بیش از گروه‌های دیگر بود و افرادی که در چادرها اقامت داشتند کمترین میزان رضایتمندی را دارا بودند. همچنین میانگین رضایتمندی افرادی که با انگیزه‌ی بازدید از آثار باستانی سفر نموده‌اند بیش از سایر سطوح دیگر است که در این میان بهره‌گیری از طبیعت و دیدار با دوستان و آشنایان در رتبه‌های بعدی انگیزه‌ی سفر قرار دارند.

رابطه‌ی رضایتمندی از گردشگری در دره شهر با متغیرهای تحقیق

جدول (۷) نشان می‌دهد از بین متغیرهای شخصی، سن، تأثیر منفی و معناداری بر رضایتمندی از گردشگری دارد. افرادی که سن کمتری دارند، رضایتمندی بیشتری از گردشگری (در شهرستان دره شهر) دارند. همچنین، درآمد ماهانه‌ی خانوار، تمایل به سفر مجدد و مدت اقامت تأثیر مثبت و معناداری بر رضایتمندی از گردشگری دارند.

جدول (۷): ضریب همبستگی (پیرسون) بین رضایت از گردشگری و متغیرهای تحقیق

متغیرها	ضریب همبستگی (r)	سطح معناداری (Sig)
سن	-.۰۱۵۶*	۰/۰۴۵
سطح تحصیلات	۰/۰۱۹	۰/۸۰۸
درآمد ماهانه	***.۰/۲۶۶	۰/۰۰۰
تمایل به سفر مجدد	***.۰/۵۶۴	۰/۰۰۰
مدت اقامت	** .۰/۲۳۷	۰/۰۰۲
*** معناداری در سطح کمتر از ۰/۰۰۱ ** معناداری در سطح کمتر از ۰/۰۱		

مقایسه‌ی میانگین رضایتمندی از گردشگری در سطوح متغیرها

همان‌طور که جدول (۸) نشان می‌دهد میانگین رضایتمندی افراد از گردشگری در شهرستان دره شهر، در بین گروه‌های ساکن شهر و روستا و افرادی که با وسیله‌ی نقلیه شخصی سفر کرده‌اند و افرادی که با وسیله‌ی نقلیه عمومی سفر کرده‌اند، تفاوت معناداری دارد. بدین صورت که میانگین رضایتمندی

جدول (۸): مقایسه‌ی میانگین رضایت‌مندی از گردشگری در سطوح متغیرهای تحقیق

متغیرها	سطوح قابل مقایسه و تعداد افراد در هر سطح (نفر)	میانگین رضایت‌مندی	T	Sig.
محل سکونت	شهر (۲۹۰)	۳/۴۳	۱/۳۲	۰/۰۰۰
	روستا (۱۱۰)	۴/۲۱		
نوع وسیله نقلیه	شخصی (۲۹۵)	۳/۶۵	۳/۲۲	۰/۰۰۰
	عمومی (۱۰۵)	۳/۱۲		

جدول (۹): مقایسه‌ی میانگین رضایت‌مندی از گردشگری در سطوح متغیرهای تحقیق

متغیرها	سطوح قابل مقایسه و تعداد افراد در هر سطح (نفر)	میانگین رضایت از گردشگری	F	Sig.
انگیزه سفر	بازدید از آثار باستانی (۱۷۸)	^a ۴/۱۶	۳/۳۲	۰/۰۰۰
	بهره‌گیری از طبیعت (۱۱۹)	^b ۳/۶۵		
	دیدار دوستان و آشنایان (۱۰۳)	^b ۳/۴۱		
محل اسکان	مدارس (۱۶۳)	^b ۳/۴۳	۲/۵۴	۰/۰۰۰
	منزل دوستان و آشنایان (۹۰)	^a ۴/۱۹		
	چادر مسافرتی (۴۵)	^b ۳/۱۰		
	مهمانسراها (۷۴)	^b ۳/۸۳		

توضیح: حروف انگلیسی متفاوت، نشان‌دهنده تفاوت معنادار بین گروه‌های مورد مطالعه می‌باشد. (دامنه‌ی میانگین بین صفر تا ۵)

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

به دیدگاهها و انگیزه‌های گردشگران برای سفر به یک مقصد، از اهمیت خاصی برخوردار است. چنانچه عوامل موثر در توسعه گردشگری به درستی شناخته شود می‌توان بازارهای هدف برای صنعت گردشگری را به گونه‌ای تعیین کرد که ضمن رعایت ارزش‌های جامعه میزبان، به طریقی مناسب به تامین خواسته‌های گردشگران پرداخته شود. وجود تفاوت جنسیتی در بین گردشگران در کنار تفاوت در جهت پذیرش آنان به طور یکسان، اهمیت شناخت عوامل موثر بر توسعه گردشگری برای هر دو گروه زنان و مردان را دوچندان می‌نماید.

امروزه درآمد ناشی از گردشگری به صورت یکی از بزرگترین منابع درآمدی کشورها درآمده است که در جهان به عنوان صادرات نامرئی از آن نام می‌برند. این در حالی است که عواید فرهنگی و اجتماعی آن به مراتب بیشتر است. بدین علت در کشور ما سعی می‌شود که حتی الامکان از عوامل موثر در کاهش جریان گردشگری جلوگیری به عمل آمده و امکانات لازم جهت رشد و توسعه آن فراهم شود. برنامه‌ریزی برای توسعه گردشگری، مستلزم توجه به نیازها، ویژگی‌ها و خواسته‌های مصرف‌کننده با توجه به خصوصیات جنسیتی آنان به عنوان عوامل تقاضای گردشگری است. در این راستا توجه

در اینجا با توجه به خروجی‌های منتج از این پژوهش، راهکارهایی جهت توسعه گردشگری برای گروه زنان در این شهرستان به شرح ذیل پیشنهاد می‌نمایم.

۱- ایجاد مراکز مردم‌نهاد جهت پالایش فرهنگ عمومی به منظور پذیرش و نهادینه کردن هرچه بیشتر فرهنگ گردشگری زنان

۲- نمایش بستر پذیرش فرهنگی و عرفی ناحیه جهت ایجاد عامل انگیزشی زنان برای بازدید از جاذبه‌های تاریخی و طبیعی مقصد در الگوهای قابل قبول (خانوادگی و یا گروهی) از طریق رسانه‌ها

۳- برگزاری هر چه بیشتر تورهای طبیعت گردی برای توسعه اکوتوریسم به عنوان اولین گام در توسعه این گونه از گردشگری در منطقه

۴- ایجاد مشوق‌های چشمگیر برای سرمایه‌گذاران بخش خصوصی همچون معافیت‌های مالیاتی، اعطای وام‌های با بهره کم،

۵- بهره‌گیری از افراد متخصص و متعهد بعنوان راهنما در رابطه با معرفی کانون‌های گردشگری و همراهی با گروه‌های گردشگری

۶- توجه به موارد عام موثر در توسعه گردشگری از قبیل ارائه سوبسید سفر و تسهیلات ویژه‌ی سفر به خانوارها مانند ارائه سفر کارت در تعطیلات نوروز و تابستان، بهبود کیفیت جاده‌ها، اختصاص سرویس‌های تاکسیرانی با رانندگان آموزش دیده در ایام خاص، ایجاد سرویس‌های بهداشتی در سطح شهر و کانون‌های گردشگری، پخش نقشه‌ی راهنمای گردشگری در بین گردشگران

۷- با توجه به اینکه الگوی گردشگری زنان، اغلب، خانواده محوری است لذا ایجاد چادرهای اسکان موقت توسط میراث فرهنگی و شهرداری و با حفظ امنیت کامل این نوع اسکان توسط نیروی انتظامی تاثیر بسزایی در جذب گردشگران خواهد داشت.

در این میان بیشتر برنامه ریزی‌های توسعه گردشگری، جهت گیری مردانه داشته و اخذ نظرات زنان گردشگر بعنوان بخش عمده‌ای از این صنعت و نیز برنامه‌ریزی برای آنان همواره مورد غفلت بوده است. این در حالی است که در صنعت گردشگری، بدون شک زنان حجم بزرگی از گردشگران را تشکیل می‌دهند که همواره، توجهی در شأن این نیمه اجتماع نشده است و دلایل این بی توجهی عمدتاً نگرش جنسیتی و تبعیض و نابرابری ناشی از تلقی برتری مرد به زن و مالکیت مدارانه مردسالارانه در طول تاریخ است. در حالی که در حوزه آکادمیک، مطالعه روی وضعیت زنان در گردشگری به تازگی مورد توجه محققین قرار گرفته است مقاله پیش رو، دیدگاه زنان گردشگر را از مقصد گردشگری شهرستان دره شهر، با هدف توجه به عدالت جنسیتی در توسعه گردشگری این ناحیه مورد پژوهش قرار داد و با بررسی توانمندی‌ها و پتانسیل‌های گردشگری موجود در این ناحیه، عوامل دافعه و جاذبه توریستی آن را از دیدگاه زنان گردشگر، مورد شناسایی، تحلیل و ارزیابی قرار داده و ارتباط رضایت گردشگران با متغیرهای تحقیق نیز سنجیده شد.

نتایج این مطالعه حاکی از آن است که برنامه ریزی جهت توسعه گردشگری زنان، ضمن توجه به مسایل عام، مستلزم نگاه به زوایای دیگری است که تا کنون به ندرت مورد توجه قرار گرفته است. این عوامل اختصاصی به دو دسته درونی و بیرونی تقسیم می‌شوند و مواردی چون عوامل فرهنگی و عرفی، امنیتی، دینی و مذهبی، انگیزشی و محرک، عقاید قالبی و نگرشی، میزان تطبیق‌پذیری فرهنگی گردشگران با مقصد و عوامل اقتصادی و سیاسی- اداری را شامل می‌شود. میانگین نظرات گردشگران در پاسخ به گویه‌های مرتبط با این عوامل ضرورت برنامه ریزی بیشتر برای بسط آنان را روشن‌تر می‌سازد. چنین استنباط می‌شود که عوامل توسعه گردشگری از دیدگاه زنان گردشگر را می‌توان از طریق دو محور "آموزش و سیاستگذاری" پیاده سازی و ترویج نمود.

منابع

- ۱۰- لی، جان، (۱۳۷۸)، گردشگری و توسعه در جهان سوم، ترجمه عبدالرضا رکن الدین افتخاری و همکاران، شرکت چاپ و نشر بازرگانی، تهران.
- ۱۱- مرکز آمار ایران (۱۳۹۲): سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ استان ایلام
- ۱۲- محسنی، رضاعلی (۱۳۸۸)، گردشگری پایدار در ایران، مجله فضای جغرافیایی اهر، ش ۲۸، ص ۱۴۹-۱۷۱
- ۱۳- نظریان، اصغر (۱۳۸۴): جغرافیای شهری ایران، انتشارات پیام نور، سال اول، تهران
- ۱۴- غنیان، منصور و دیگران (۱۳۸۹)، تحلیل ابعاد گردشگری روستایی با رویکرد جنسیتی از دیدگاه جامعه میزبان، مجله زن در توسعه و سیاست، دوره ۸، شماره ۳، صص ۹۳ الی ۱۰۹
- 15-Gee, C. Y. (1994), *Internationals Hotels Development and Management*, East Lansing. Education Institute of American Hotel and Motel Association, 12-26.
- 16-Gunn, Clare. A (2002); *Tourism planning*, Rotledge.
- 17-Khani, F (2006) *Gender and Development. Cultural and Social Study Center*, 120-123
- 18-Kinnaird V. and C.M. Hall. (1994) *Tourism: A gender analysis*, wiley, Chichester, New York.
- 19-Law, Christopher M. (2002); *Urban Tourism, continuum*
- 20-Wilkinson, P.F. & Wiwik Prat (1995) *Gender and tourism in an Indonesian village. Annals of Tourism Research*, Volume 22, Issue 2, 283-299.
- ۱- اذانی، مهری، زال، هدی (۱۳۹۰)، گردشگری زنان فرصتها و تنگناها از دیدگاه اسلام، مجله اطلاعات جغرافیایی (سپهر)، دوره بیستم، شماره ۷۸، صص ۶۴-۶۹
- ۲- توده روستا، فاطمه (بی تا): محدودیت زنان در گردشگری ایران، انجمن انسان‌شناسی و فرهنگ، به آدرس: <http://anthropology.ir/node/13328>
- ۳- حاجیان، حسنا (۱۳۹۲)، منافع مشترک زنان و گردشگری، روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۳۰۵۲
- ۴- زاهدی، شمس‌السادات، (۱۳۸۷)، مبانی توریسم و اکوتوریسم پایدار، انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی، تهران.
- ۵- صالحی، صادق، حسن پور، محمود (۱۳۹۱)، برنامه ریزی و توسعه گردشگری، انتشارات دانشگاه مازندران، چاپ اول
- ۶- صیدایی، سید اسکندر، هدایتی مقدم، زهرا (۱۳۸۹)، نقش امنیت در توسعه گردشگری، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد شوشتر، سال چهارم، شماره هشتم، صص ۹۷-۱۱۰
- ۷- طرح جامع دره شهر، (۱۳۸۸)، سازمان مسکن و شهرسازی استان ایلام، مهندسین مشاور پویا، جلد اول
- ۸- کارگر، بهمن، (۱۳۸۶)، توسعه شهرنشینی و صنعت گردشگری در ایران، انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح، تهران
- ۹- کدیور، علی اصغر، سقایی، مهدی (۱۳۸۵) ساماندهی گردشگری در تفرجگاه‌های پیرامون شهری، مطالعه موردی دره اخلمد، تحقیقات جغرافیایی، صص ۱۱۱-۱۳۴

پروپوزیشن گاہ علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی